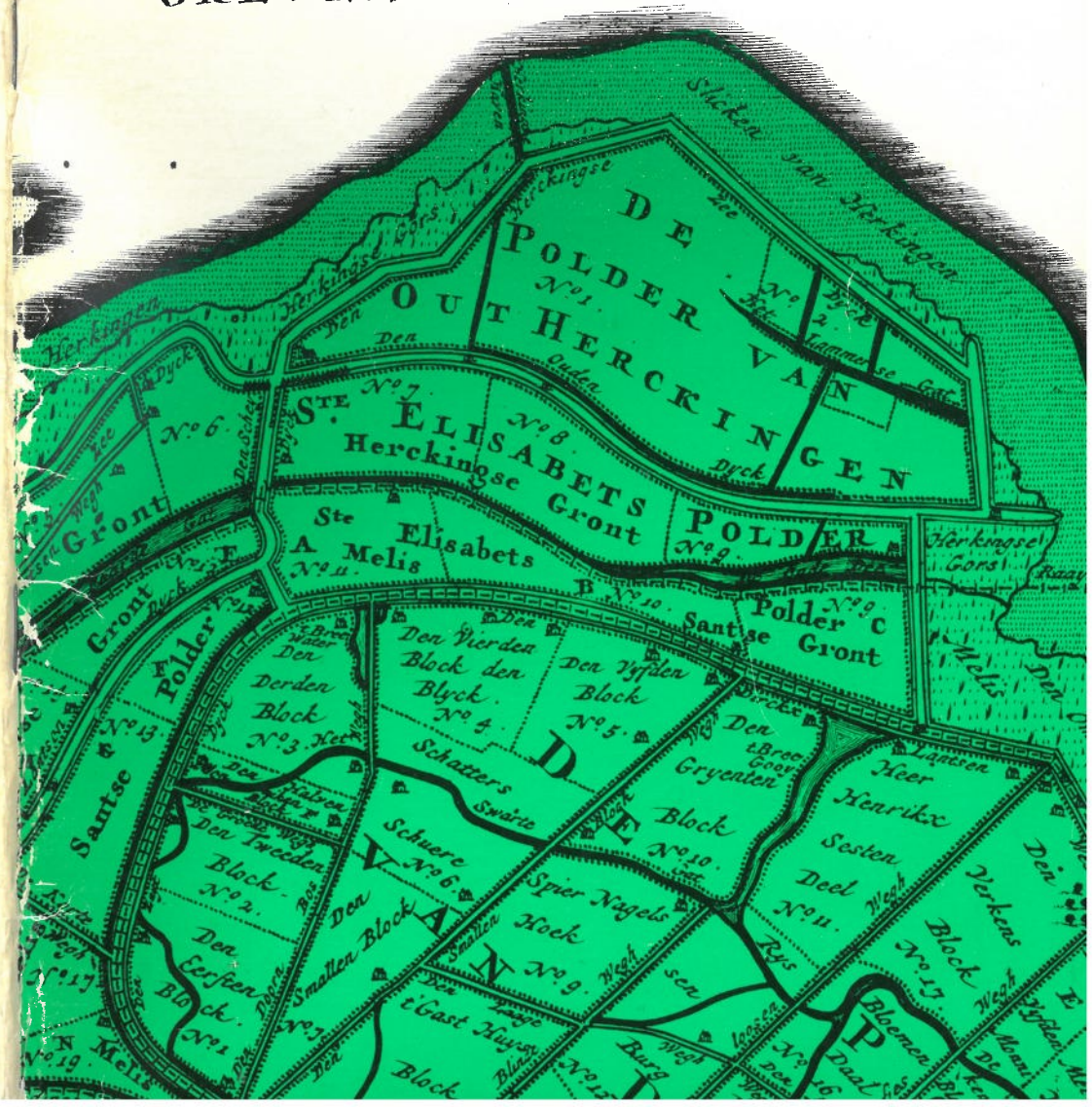

PEUTERDIJK 46 - HERKINGEN

KORT BERICHT OVER
EEN BOERENSPUL

GREVELINGEN

Rabobank

A Koese

PEUTERDIJK 46 - HERKINGEN

Een fotoserie met toelichting.

Foto's: J. Ris

Tekst: J. A. M. J. v. d. Velde

STICHTING NATUUR- EN LANDSCHAPSBESCHERMING
GOEREE - OVERFLAKKEE

Detail omslag „Generale Caarte vanden Lande van Voorne inden Lande van Overflacquee”
Heijman van der Dijk fecit. Caertboeck van Voorne 1696 - 1701.

Een uitgave met steun van de Rabobank - Middelharnis

1984

GREVELINGEN

Detail „Generale Caarte vanden Lande van Voorne inden Lande van Overflacquee”.

INLEIDING

Geruime tijd geleden attendeerde de heer Huisman de Stichting Natuur- en Landschapsbescherming Goeree-Overflakkee op de boerderij van de familie Kardux aan de Peuterdijk te Herkingen.

Het was een boerderij, die het aanpassingsproces in de landbouw gedurende de laatste decennia aan zich had laten voorbijgaan.

Doordat het onmogelijk bleek deze boerderij in zijn huidige staat en inrichting te behouden, heeft de Stichting Natuur- en Landschapsbescherming Goeree-Overflakkee getracht - door middel van een kort toegelichte fotoserie - het beeld ervan te bewaren.

Deze brochure heeft echter niet de pretentie volledig te zijn, noch voor wat het bedrijf betreft, noch voor de landbouw in algemene zin, het is slechts een poging een klein stukje Flakkeese landbouwgeschiedenis in de periode 1930 - 1950 te belichten.

Achtereenvolgens komen de Peuterdijk, de opstallen, de familie Kardux en de bedrijfsvoering aan de orde.

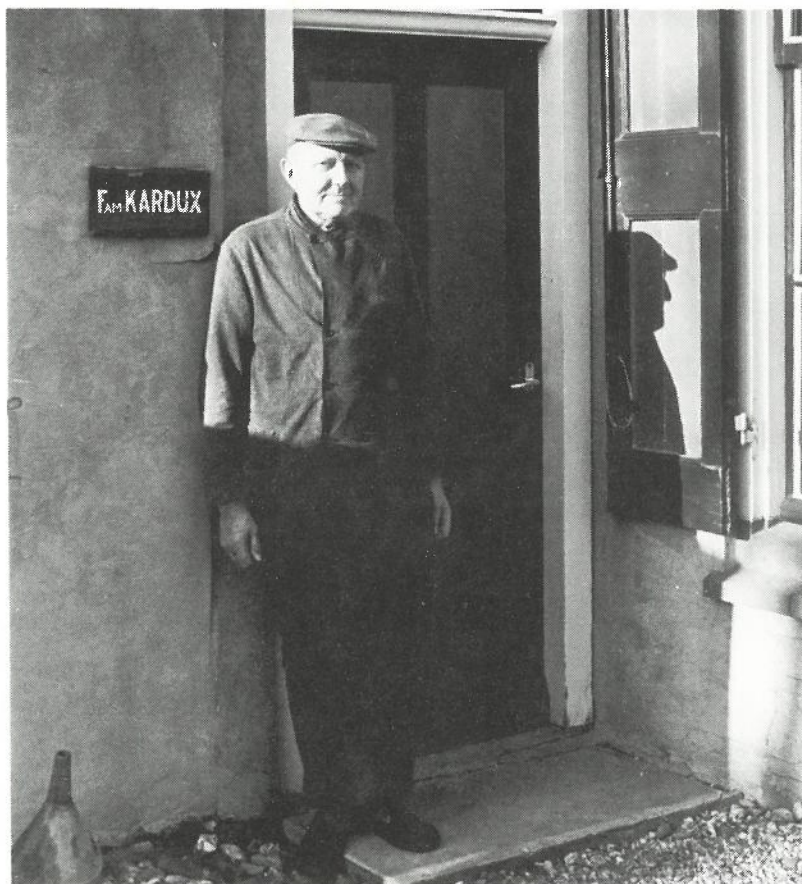
Uiteraard was dit niet mogelijk geweest zonder de medewerking van de heer Kardux, waarvoor onze welgemeende dank.

Verder verdienen de volgende personen voor het verstrekken van informatie een woord van dank, te weten de heren J. J. den Baars, Dirksland; J. C. Braber, Dreischor; F. C. Goekoop, Goedereede; en H. A. Mijs, Sommelsdijk.

De heren A. van der Zwan en J. Dulfer waren zo vriendelijk de tekeningen van de boerderij te verzorgen.

Tenslotte een woord van dank aan dhr. Huisman voor zijn adviezen en commentaar.

Stichting Natuur- en Landschapsbescherming Goeree-Overflakkee.
Secretariaat: Enkele Ring 59, Sommelsdijk.

De laatste bewoner Pieter Kardux.
Peuterdijk 46 - Herkingen.

DE PEUTERDIJK

De Peuterdijk of Oude Dijk behoort bij de bedijking van het gors Oud-Herkingen.

Dit gors was eigendom van de kloosters de Regulieren van Ruge (bij den Briel) en van de Karthuizers uit Diest (België).

De gorzen werden voor de bedijking verpacht aan schaapherders.

De bedijking schijnt omstreeks 1420 te hebben plaatsgevonden.

Strikt genomen kan men pas over de polder Oud-Herkingen spreken als in 1484 de kapel tot parochiekerk wordt verheven.

Nadien teisterden vele dijkdoorbraken deze polder, vooral in het begin van de 16e eeuw.

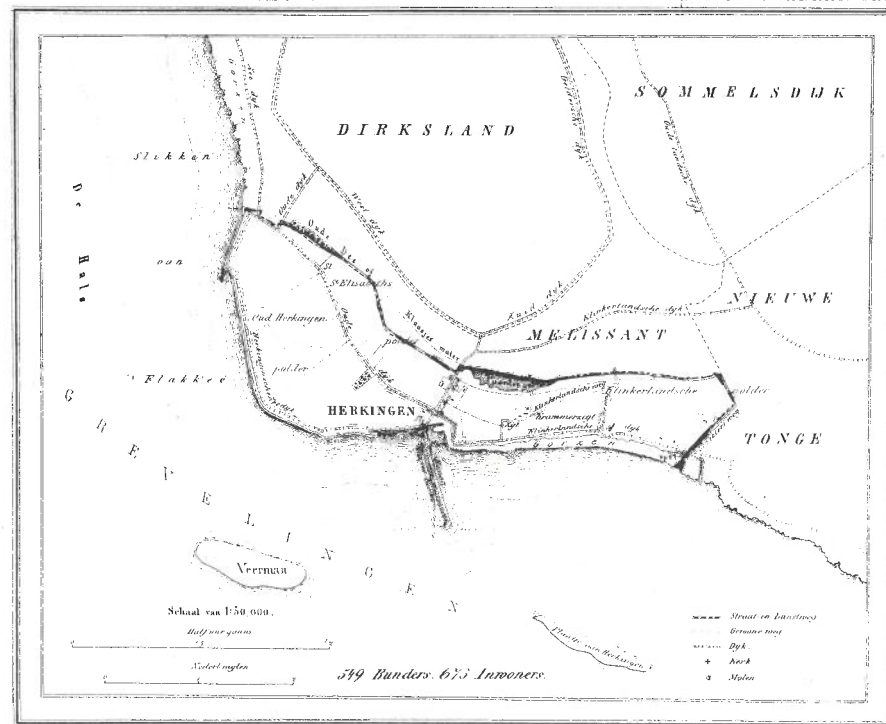
De herstelwerkzaamheden waren zeer duur zodat de eigenaren in 1544 het recht kregen extra belasting te heffen.

Tot in de negentiende eeuw moesten alle polders van Flakkee bijdragen aan het onderhoud van de zeedijk van de polder Oud-Herkingen. De Peuterdijk bleef voor grote schade gespaard.

Het tussen de polder Oud-Herkingen en de polder Dirksland gelegen gebied, werd in 1532 drooggelegd. Dit werd de polder Sinte Lysbeth, nu polder Elisabeth genoemd, enkele restgeulen van krekens zijn hier nog aanwezig onder de namen Oude Dee en Klaasjeswater.

PROVINCIE ZUID-HOLLAND.

GEMEENTE HERKINGEN.

1865

Uitgave van Hugu. Smitser te Leuwarden

Het bedrijf van de Familie Kardux had zijn grond vooral in de polder Oud-Herkingen en in de polder Elisabeth.

De totale bedrijfsoppervlakte bedroeg aanvankelijk 30 ha, door aankoop en vererving nam de oppervlakte toe tot ca 40 ha.

De spreiding ervan was als volgt: twee kavels samen ca 12 ha in de polder Oud-Herkingen, drie kavels samen ca 20 ha in de polder Elisabeth, een kavel van ca 7 ha in de Christoffelpolder bij Sommelsdijk en verder ca 2 ha direct bij het bedrijf aan de Peuterdijk.

Een bedrijfsgrootte die voor Goeree-Overflakkee gunstig genoemd mag worden. In 1947 waren er van de 1928 landbouwbedrijven slechts 251 (13%) met een grootte boven de 20 ha, hiervan waren er 44 (2,3%) met meer dan 50 ha.

De kwaliteit van het akkerland - vroeger ook wel koorn- of kostbaar land genoemd - was goed, merendeels lichte tot zware zavel.

De afwatering liet op sommige kavels te wensen over en werd door drainage verbeterd.

De krekten vormden een apart probleem voor de landbouw, ze versneden de kavels, belemmerden de verbindingen en gaven soms wateroverlast. Anderzijds werden de krekten gebruikt als waterafvoer. Aangezien de directe omgeving van de kreek meestal wat lager lag, gaf een hogere grondwaterstand - dat bovendien door kwel brak kon zijn - problemen. Deze overlast trad vooral in het voor- en najaar op.

Daardoor werden deze 'eeuwkanten' wat minder bewerkt en bemest en waren de opbrengsten ervan duidelijk minder. Veelal werden ze als hooi- en weideland gebruikt. De flora van deze eeuw-kanten heeft nog steeds een bijzonder karakter.

C	100	100
D	100	100
E	100	100
F	100	100
G	100	100

Bladzijde uit een 19de eeuwse kavelboekje.

DE OPSTALLEN

Hoewel Goeree-Overflakkee bestuurlijk tot Zuid-Holland behoort zijn er vooral op cultuur-historisch gebied nauwe banden met de Zeeuwse eilanden.

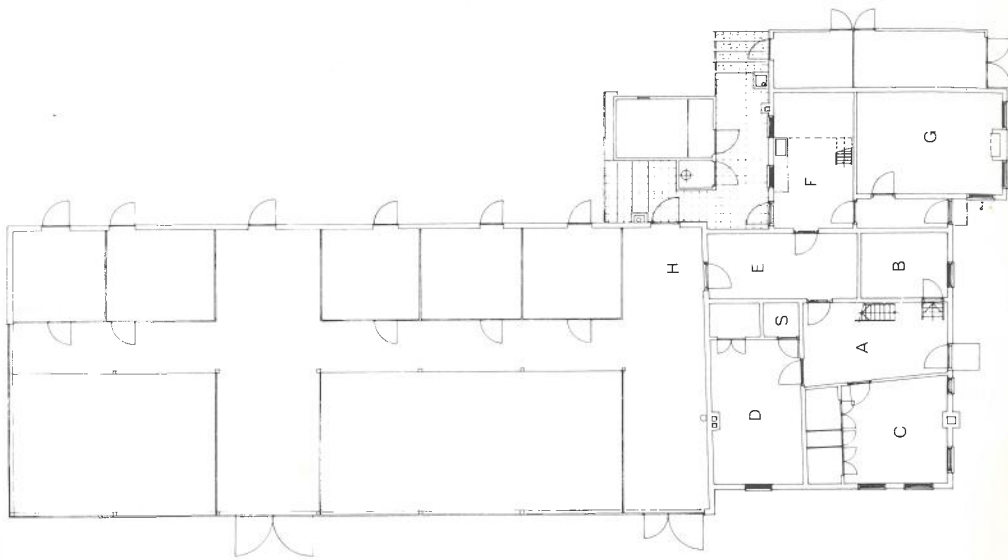
Ook de bouwwijze van de boerderijen vertoont verwantschap met het Zeeuwse type. In Nederland onderscheidt men in de bouwwijze twee hoofdtypen, de verspreide bouworde en de Frankische bouworde.

Bij het eerste hoofdtype is de ordening zo dat woning, schuur en bijgebouwen overwegend los van elkaar staan, bij het tweede hoofdtype vinden we woonhuis en schuur aaneengebouwd tot het zgn. langgeveltype. De boerderij aan de Peuterdijk geeft een gemengd beeld zoals uit de bijgaande plattegrond blijkt, woonhuis en schuur zijn aaneengebouwd terwijl de rest van de opstallen losstaand is gegroepeerd.

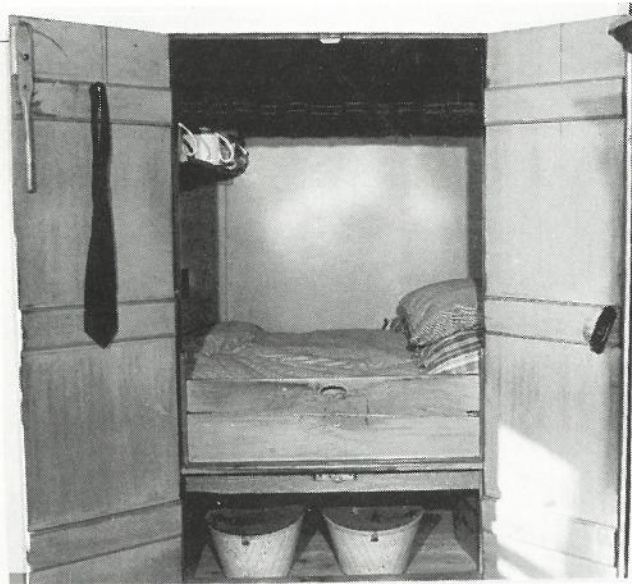
Het woonhuis blijkt verschillende malen vergroot en herbouwd te zijn. Bij de meest recente verbouwing trof men onder de vloer van de aan de dijk gelegen kamer oudere fundamenten aan. Deze waren beperkter van omvang dan de huidige en deels gemetseld met klei in plaats van met de gebruikelijke tras. Ook het asymmetrisch beeld van de voorgevel verraadt een verbouwing.

Peuterdijk 46 - Herkingen

Binnengaand door de voordeur kwam men in een gang A waarvan een deel was betegeld met schitterende veelkleurige 17e eeuwse tegels. Rechts hiervan lag een klein, wat hoger liggend kamertje B, hieronder een kelder. Links van de gang de grote woonkamer C, voorzien van twee bedsteden met een kast of spinde ertussen.

Bedstede in woonkamer.

Onder deze bedsteden een vrij diepe kelder, van oudere datum, in de afgelopen oorlog een welkome plaats voor minder-legale goederen. Rechttuit door de gang kwam men in een volgende woonkamer - D - eveneens voorzien van een bedstede en een tot bergkast omgebouwde bedstede - S - waarin vooral 'serviesgoed' werd bewaard. Laatstgenoemde kast bezet met mooie blauwe 18de eeuwse tegeltjes.

Achter in de gang was er een verbinding met een bijkeukentje - E - dat uitkwam op de later aangebouwde zijvleugel. Hier bevond zich de woonkeuken - G -, de werkkeuken - F - waarin een waterpomp en een boterkarn. Hier werd ook het 'stenengoed', de pannen en de emmers bewaard. Boven de woonkeuken bevond zich de vliering.

De spinde met het „Stenengoed”

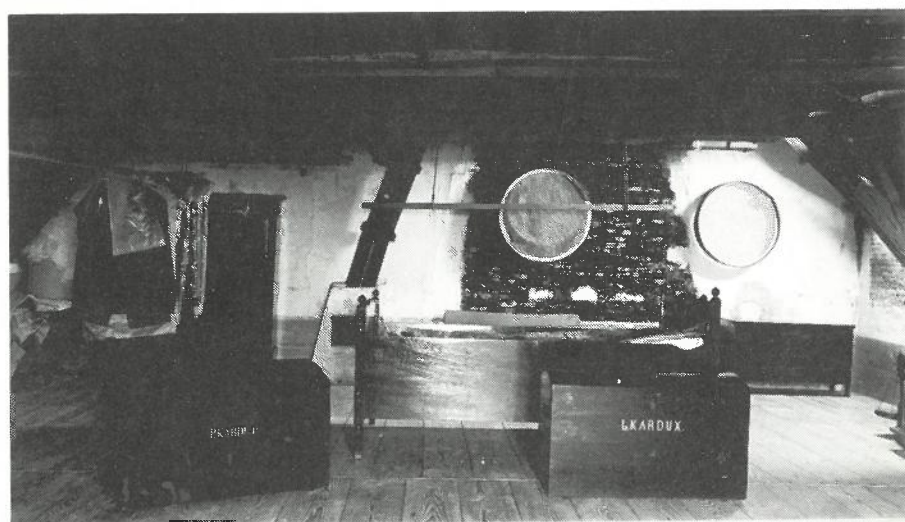

De pomp in de werkkeuken.

De woonkeuken

Via genoemd bijkeukentje kon men eveneens de schuur bereiken. - H -
 Direkt vanuit de gang waren ook de twee zolders boven het woonhuis te bereiken. De eerste ervan diende als slaatzolder, de tweede als graanzolder.

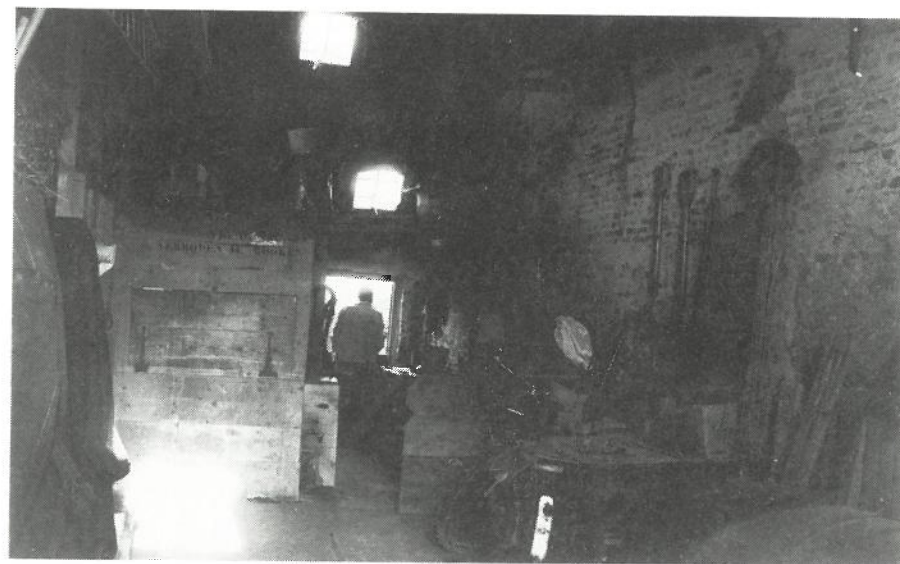

De slaatzolder of eerste zolder.

De graanzolder of tweede zolder.

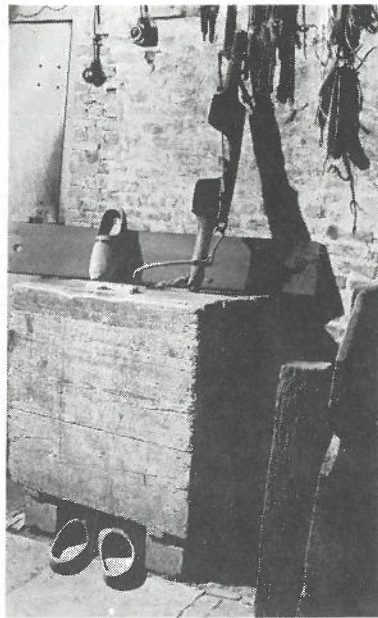
De schuur, geheel met koolteer behandeld, had twee dwarsdelen en tasruimte met aan de achterzijde de stallen voor het vee. Elke deel was te bereiken door een hoge deur, een zgn. 'mendeur' waarin een kleine deur was aangebracht.

Eerste deel van de schuur.

Naast de deel - ook wel dorsvloer genoemd - lag de tas waar het graan opgeslagen werd dat in de winter met de hand werd gedorst.

Verder waren er op het erf een varkenshok dat evenals de stallen uitkwam op de 'mispit' achter de schuur, wagenhuizen voor de wagens en werktuigen, de zomerkeet met de bakoven en andere bouwsels voor gerief- en brandhout, kippen e.d.

De haverkist op de deel.

De zomerkeet

DE FAMILIE KARDUX

De laatste bewoner die de boerderij aan de Peuterdijk in min of meer oorspronkelijke staat beheerde was de heer Pieter Kardux.

Hoewel de volksmond deze familie verbindt met de eertijds uit Frankrijk gevluchte Hugenoten, is de afstamming zoals deze tot nu toe bekend is, wat minder romantisch en heel wat dichterbij.

De naam Kardux werd op velerlei wijzen geschreven zoals Cardux, Karduks en Karducx.

Uit een opschrift van een grafzerk in de Nederlands-Hervormde kerk te Spijkenisse uit de zestiende eeuw is reeds een WILLEM KARDUX bekend. Uit diens huwelijk met ARENTJE ENGELSDR. DUIJVELAAR stamde PIETER WILLEMSZ. KARDUX die zich als wagenmaker te Nieuwe-Tonge vestigde, alwaar hij in 1644 overleed.

Daarna treffen we in Ooltgensplaat een zekere Jan Karduks aan, uit diens eerste huwelijk namelijk met DINA CORNELISDR. BOOMKLIMMER werd in 1699 Willem geboren.

Voornoemde WILLEM JANSZ. CARDUX huwde achtereenvolgens CORNELIA ARENSDR. SPEK, CORNELIA JACQUESDR. BRABER, en ARENDJE VAN DER VEER.

Het op 9 april 1734 gesloten huwelijk met Cornelia Braber te den Bommel bracht naast de vijf kinderen uit het eerste huwelijk er nogmaals acht bij.

De tweede zoon uit het tweede huwelijk was MATTHEUS WILLEMSZ. CADUX, geboren 8-12-1736.

Deze trouwde eerst op 17-2-1762 met JACOMINA BOTH uit Dirksland en op 11-10-1778 met MARIA VAN ES uit Oude-Tonge.

Uit deze laatste echtverbintenis werd op 29-11-1781 DINGEMAN MATTHEUWISSE KARDUX geboren.

Hij trouwde op 25 oktober 1810 met KRIJNTJE LODEWIJKSE van PROOIJEN uit Dirksland.

Op 12 september 1811 werd uit bovenstaand huwelijk MATTHEUS te Herkingen geboren. Hij trouwde met CORNELIA MOSTERDIJK.

Eén van de kinderen uit dit huwelijk, CORNELIS JACOB (1862-1933) was gehuwd met de uit Sommelsdijk afkomstige TEUNTJE de GRAAFF (1860 - 1934).

Zij waren de ouders van een zestal kinderen, de laatste bewoners van de boerderij aan de Peuterdijk. Het waren respectievelijk:

CORNELIA MARIA (1896 - 1924)

LEENDERT (1896 - 1981)
 MARIA PIETERNELLA (1898 - 1970)
 NEELTJE HENDRIKA (1900 - heden)
 MATTHEUS (1901 - 1957)
 PIETER (1902 - heden, de laatste bewoner van Peuterdijk 46, nu woonachtig te Herkingen, Klinkerlandse straat).

DE BEDRIJFSVOERING

Het bedrijf van de familie Kardux was een typisch gemengd bedrijf, d.w.z. akkerbouw in combinatie met veeteelt.

Gemiddeld was 66% van de bedrijfsoppervlakte als bouwland in gebruik. De resterende oppervlakte was dus weiland veelal aangevuld met bijgepachte dijken.

De voornaamste akkerbouwgewassen in het bouwplan waren tarwe, aardappelen en suikerbieten. Daarnaast, op beperkte schaal, werden erwten, haver, gerst, voederbieten en klaver verbouwd.

Alle gewassen werden verbouwd in een zgn. vruchtwisselstelsel, waarbij op een perceel bouwgrond ieder jaar een ander gewas werd geteeld.

De reden hiervoor was te pogen de bodemvruchtbaarheid op peil te houden. Volgens de beroemde landbouwkundige A. C. M. Staring werd er op de Zuidhollandse eilanden in de vorige eeuw het stelsel van de 'Zeeuwse Tarweteelt' toegepast. Achtereenvolgens werd een perceel bouwgrond gebruikt voor:

1. braak (herstelperiode nodig door mesttekort);
 2. koolzaad of 'wintergarst'.
 3. tarwe.
 - 4-6. meekrap.
 7. vlas.
 8. klaver.
 9. bonen.
- Vervolgens weer 1. braak en zo verder.

Toevalligerwijs is het wisselstelsel van de Bouwerij Roodzant onder Dirksland over een lange periode (1827 - 1934) bewaard gebleven.

(Bouwerij = bouwboerderij = akkerbouwbedrijf.)

Daar was in de 19de eeuw het volgende vruchtwisselstelsel gebruikelijk:

1. tarwe.
2. aardappelen of klaver.
3. tarwe.
4. suikerbieten.
5. vlas of weide of braak.
6. tarwe.

De braakperiode verdwijnt pas op het eind van de 19de eeuw als men voldoende waardering voor kunstmest kan opbrengen.

Bovengenoemde stelsels zijn globaal, ze geven niet alle mogelijke wisselingen en gewassen aan. Gewassen als spelt, boekweit, hennep, kanarie- en raapzaad zijn nu reeds lang vergeten.

In een overzicht van de Nederlandse landbouw omstreeks het midden

Be groot 2 Suringe.

1860 Haver
 1861 Spinneweid
 1862 Tarwe
 1863 Aardappels
 1864 Haver
 1865 Klaver
 1866 id id
 1867 Braak
 1868 tarwe

Deel van een bladzijde van het wisselstelsel op de Bouwerij Roodzant.

van de vorige eeuw blijkt dat Zuid-Holland hierin een relatief belangrijke plaats innam.

Op het totaal van 729.954 ha bouwland nam Zuid-Holland er 62.529, dus ruim 8,5% voor haar rekening. Lag er in heel Nederland gemiddeld bijna 3% van het akkerland braak, in Zuid-Holland was dit slechts 0,6%.

Ook het areaal dat sommige gewassen besloegen was relatief van groot belang, zo besloeg het Zuidhollandse tarweareaal 15% van het Nederlandse areaal, vlas en meekrap 20%, spelt 50%, hennep 90% en uien zelfs 95%. Het totale uienareaal in Nederland in 1860 was echter maar 385 ha groot!

569

BODEMSTATISTIEK.

570

	Groning.	Friesl.	Drenth.	Overijss.	Gelderl.	Utrecht.	Noordholl.	Zuidholl.	Zeevl.	Noordbrab.	Limburg.	Nederland.
<i>Graven en peulvruchten.</i>												
Tarwe	4540	3520		855	14330	3650	3570	12300	20570	8540	12955	84730
Spelt					7			117			93	217
Rogge	13332	8233	15775	26117	36738	6105	4577	5147	4850	45964	28740	195578
Garst	15070	2859	537	1850	2147	244	2555	8820	8632	2383	3284	43381
Haver	19640	5165	1530	2990	9154	1298	5305	8226	5743	14445	12100	85596
Boekweit	4890	5592	1850	5895	13953	5736	938	11	417	14036	6200	59518
Boonen	9353	3193	180	680	2278	582	955	3888	10300	2157	2674	36220
Erwten	166	520		145	618	306	897	1156	2137	1227	680	7872
Witte boonen	21	72			61	14	175	164	1386	159	67	2119
<i>Handelsgewassen</i>												
Aardappels	6787	9880	4347	9526	20796	3712	3634	10100	4580	18730	8630	100722
Koolzaad	12244	3424		815	1945	357	2309	3640	3950	3200		31944
Meekrap							170	1058	3075	1030		5333
Cichorei	54	1055								91	141	1341
Vlas	355	3626		548	390		418	2610	2767	2963	620	14297
Hennep					51	57		1157		36	23	1324
Hop					35							107
Tabak					1535	461						1996
Kanariezaad		440					110	212		530		1292
Karwei							747					747
Uien							15	370				385
<i>Veevoeder.</i>												
Wortelgewassen	119			965	909	284	279	814	2213		497	6080
Wikken					385	172	32					559
Klaver	6122	1712		1161	3231	800	378	4200	4300	4252	1390	27546
Braak	6122	1712			1945	357		3640	3950	3260		20986
Zamen	98815	51023	24219	51547	110508	24115	27064	62529	78870	123170	78094	729954

Bodemgebruik in Nederland in 1860. (Staring)

Ook van de gemiddelde opbrengsten per ha in de 19de eeuw zijn wel gegevens bekend. Alhoewel de meeste gegevens niet specifiek op Goeree-Overflakkee betrekking hebben, neem ik aan dat de gemiddelden hier niet belangrijk afwijken van die in Zeeland en Zuid-Holland.

Hieronder is een en ander in een schema weergegeven, waarbij ook de gemiddelde opbrengsten van de familie Kardux en recentere gegevens zijn vermeld.

GEMIDDELDE OPBRENGSTEN

in kg per ha afgerond	tarwe	gerst	haver	erwten	bonen	suiker- bieten	aard- appelen
Bouman 1851-1860 *) Zeeland	1500	2000	1700	1600	1800	50000	6800
Boers/Staring 1860 G.O./H.Waard	1800	3250	2250	2100	2000	—	6000
Bouman 1861-1870 Z.Holland	1750	2100	2000	2000	1650	40000	9000
v.d. Waal 1886 G.O.	2250	3000	2500	2000	1900	30000	9400
Bouman 1890-1900 Zeeland	1900	2400	2000	1750	1850	30000	8200
Bouman 1933 Nederland	3000	3250	2500	2750	2400	45000	17250
Kardux 1932-1952 G.O.	4500	4250	3750	3250	—	—	22000
Encycl. van Zeeland 1978 Zeeland	6000	5200	5500	3600	2000	47000	35000
Goeree-Overflakkee 1983	8000	7000	—	5000	2000	50000	55000

*) zie voor volledige titels de literatuurlijst.

Hieruit blijkt dat de gemiddelde opbrengsten steeds toegenomen zijn. De bedrijfsopbrengsten van de familie Kardux blijken in de reeks geenszins uit de toon te vallen. De stijging van de gemiddelde opbrengsten per ha kwam tot stand door de vele verbeteringen die in de landbouw zijn toegepast, niet in de laatste plaats door de adviezen van Staring c.s.. Voorbeelden hiervan zijn er te over, zoals opheffing van de braak door gebruik van kunstmest, rijenteelt, drainage, meer veevoedergewassen, betere werktuigen, greppelstallen enz. enz.

Het spreekt vanzelf dat ook het bedrijf van de familie Kardux aan bedrijfsvernieuwing heeft meegedaan waardoor de opbrengsten en de rendementen zijn gestegen.

Uiteraard heeft de heer Kardux aantekeningen over de bedrijfsvoering, gewassenkeuze en dergelijke gemaakt. Helaas is het grootste deel ervan verloren gegaan. Wel is bewaard gebleven een zakboekje met wat notities over de periode 1932-1952. Gegevens over opbrengsten van de voornaamste gewassen, aankopen van zaad en kunstmest en wat loonkosten komen hieruit naar voren.

De opbrengsten worden gegeven in mudden per gemet.

Elk gewas heeft per mud een specifiek gewicht, een mud erwten weegt b.v. meer dan een mud haver. Een gemet, d.w.z. een Voorns gemet is 0,455 ha.

Hieronder zullen we de voornaamste gewassen de revue laten passeren, waarbij de aantekeningen van de heer Kardux onze leidraad vormen.

TARWE

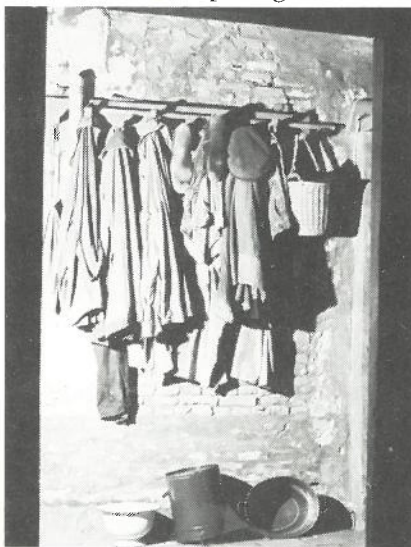
De teelt van dit gewas liep na 1895 terug. De oorzaak hiervan was de enorme import van goedkope tarwe uit de V.S. In het kader van de wisselbouw bleef de tarweteelt van groot belang. Ook regeringsmaatregelen om volledige afhankelijkheid van het buitenland dienaangaande te voorkomen hielden de tarweteelt in stand. Dat men trachtte de opbrengsten door rassenveredeling te vergroten blijkt uit de vele verschillende rassen die de heer Kardux zaaide, b.v. Juliana, Wilhelmina, Carsten, Staring, Alba, alle winterrassen.

Als zomerrassen werden Blanka, Peko en Carma gezaaid.

Hier blijken de adviezen van Staring niet in de wind te zijn geslagen.

De kosten van de zaaitarwe liepen op van 12,5 ct/kg in 1936 tot 35 ct/kg in 1952. Per gemet gebruikte de heer Kardux circa 84 kop (= liter) zaaitarwe. Nadat de tarwe gesneden of gemaaid was werd deze opgebonden en ter droging opgezet. Vervolgens werd ze in de schuur opgeslagen om in de winter te worden gedorst.

De opbrengsten varieerden van 33,5 tot 37 hl per gemet. Het graan werd deels bewaard op de graanzolder, de rest werd aan de handel verkocht.

HAYER, GERST EN ERWTEN

Veel haver werd verbouwd op de eeuwkanten ondanks de lagere opbrengsten daar. Haver was bestemd als paardevoer en werd ook vermalen tot havermeel voor de runderen en de varkens. Vooral de rassen Marna, Adelaar en Binder werden geteeld.

Ook gerst werd op de eeuwkanten verbouwd, het merendeel ervan als varkensvoer. De rassen Kenia en Balder overheersten.

Werkkleding.

Volgend op de wortelgewassen werden vooral erwten verbouwd, genoemd werd meestal het ras Zelka.

Verder verbouwde de heer Kardux raapzaad (voor de olie, deze werd gebruikt als lampenolie) suikerbieten, voederbieten en klaver.

Nadere gegevens over genoemde gewassen ontbreken echter.

AARDAPPELEN

Hiervan werden zowel pootaardappelen als consumptieaardappelen geteeld.

In 1938 betaalde de heer Kardux voor pootaardappelen f 4,90 per mud (circa f 7,-/100 kg) in 1954 was deze prijs opgelopen tot f 34,-/100 kg).

In 1943 bracht een gemet Eigenheimers 200 mud op, een gemet Red Star veel minder n.l. 65 - 117 mud.

Ook de verkoopprijzen vertoonden een sterke fluctuatie van 20 ct per mud in 1936 tot 105 ct per mud in 1950.

In de Crisisjaren trachtte men door teeltregeling de marktprijzen stabiel te houden. Hieronder is een circulaire over deze teeltregeling afgebeeld.

NEDERLANDSCHE
AKKERBOUW CENTRALE
BEZIJDENHOUT 15
S. GRAVENHAGE

CIRCULAIRE No. 504
11188
AFD. BINNENLAND

AAN DE TELERS VAN AARDAPPELEN.

M.H.

Betreft: Teeltregeling aardappelen.

Evenals vorig jaar, is voor 1937 de TEELT van aardappelen ZONDER een TEELT-VERGUNNING VERBODEN behoudens in enkele uitzonderingsgevallen, welke hieronder nader worden aangegeven.

Een teeltvergunning moet WORDEN AANGEVRAAGD voor het telen van aardappelen. ANDERE dan de hierna onder a en b genoemde, zoodat de teler een grotere oppervlakte dan 10 Are op klei, dan wel 20 Are op zand wenscht te verbouwen.

Het aanvragen van een teeltvergunning moet geschieden op het hierbijgaande formulier, hetwelk nauwkeurig ingevuld en door den aanvrager ondertekend vóór 30 Januari a.s. dient te worden ingezonden bij de Landbouw-Crisis-Organisatie, waarbij de teler als georganiseerde is aangesloten.

Bij het invullen van het aanvraagformulier dient rekening te worden gehouden met het volgende:

1. Door den aanvrager is verschuldigd een TEELTHEFFING van f 30,— per HA., welke betaald moet worden over de aangevraagde oppervlakte, tenzij minder wordt toegewezen, doordat era beperking moet worden toegepast.
 2. Indien de teler in totaal niet meer verbouwt dan 50 Are late aardappelen, wordt de teeltheffing niet berekend over 10 Are op kleigrond, resp. 20 Are op zandgrond. (De aanvraag moet echter geschieden voor de geheele te betelen oppervlakte).
 3. De aanvraag moet worden afgerond in A.r.s. de grootte dient te worden opgegeven in gemeten maat (dus geen kadastrale maat).
 4. Restitutie van teeltheffing, of vermindering van de aangevraagde oppervlakte zal slechts in uitzonderingsgevallen mogelijk zijn. Men bedenke zich dus goed eer de aanvraag wordt opgemaakt en aan de L.C.O. ingezonden.
 5. In de eerste helft van Februari zal in de dagbladen worden bekend gemaakt of alle aanvragen al of niet kunnen worden toegewezen. Daarna worden de teeltvergunningen uitgereikt.
- Een teeltvergunning moet NIET WORDEN AANGEVRAAGD:
- a. voor fabrieksopslag. Deze mogen alleen op een aanvraag de Nederlandsche Aardappelcentrale afgegeven uitpootkaart worden geteeld. Zij die deze aardappelen telen, kunnen naast de uitpootkaart GEEN teeltvergunning voor consumptie-aardappelen verkrijgen.
 - b. voor vroege aardappelen, welke worden geteeld op een tuinbouw/teeltvergunning, afgegeven door de Nederlandsche Groenten- en Fruitcentrale.
 - c. indien de teler geen grotere oppervlakte met aardappelen bepoet dan:
 - 10 Are op kleigrond, of
 - 20 Are op andere dan kleigrond (zand, veen enz.)(Het op eenzelfde bedrijf telen van aardappelen op kleigrond en andere dan kleigrond, wordt beschouwd als telen op kleigrond).

Hoogachtend,
NEDERLANDSCHE AKKERBOUW CENTRALE.

UIEN

Zoals vermeld komen uien reeds voor in het overzicht van het bodemgebruik in Nederland van 1860. Toch zijn de gegevens over de uienteelt schaars.

Ook Reinders vermeldt in zijn lijvig handboek (900 pag.) de verbouw van uien of ajuin niet.

In de Geschiedenis van den Zeeuwschen Landbouw door Bouman treedt de uienverbouw pas in de 80-jaren van de vorige eeuw op.

Boers vermeldt echter reeds in 1820 uienteelt op Goeree-Overflakkee. Van der Waal spreekt slechts van de verbouw van uienzaad: „Uienzaad wordt op eenigszins groote schaal alleen verbouwd in de Gemeenten Ooltgensplaat en Sommelsdijk; in de eerstgenoemde gemeente droegen in 1888 26 H.A. uienzaad in haren schoot”. Kennelijk werd het grootste gedeelte hiervan geëxporteerd. Ook in de leggers van de Bouwerij Roodzant wordt 'ajuin' pas in 1861 vermeld. Kortom, we mogen met enige zekerheid aannemen dat de verbouw van uien op grote schaal op Goeree-Overflakkee pas na het midden van de 19de eeuw algemeen werd. Waarschijnlijk houdt dit verband met het arbeidsintensieve karakter van de uienteelt. Pas na het verdwijnen van de meekrapteelt, in 1860 besloeg deze op Goeree-Overflakkee nog 3632 gemeten, kwam er plaats voor een ander arbeidsintensief gewas binnen het wisselsysteem.

Veel uien werden verbouwd onder een typisch pachtstelsel dat bekend staat als 'juun voor den darden'. Dit houdt in dat de eigenaar de reeds ingezaaide grond verpacht. De pachter verricht daarna alle voorkomende werkzaamheden tot en met het oogsten toe. Twee-derde van de oogst komt de verpachter toe. Op deze wijze namen velen aan de speculatieve uienteelt deel. Ook de familie Kardux, wat blijkt uit de aantekening in 1938: '1619 zakken uien aan de pit minus een derde is 1080 zak.'

Ook uit de aankoop van uienzaad blijkt de betrokkenheid. In 1936 kocht de heer Kardux uienzaad bij L. de Graaff en K. Doornbos voor 45 ct./kg terwijl in hetzelfde jaar een kilo bruin zeeuws uienzaad van de firma van der Have f 1,75 kostte. In 1941 was de prijs opgelopen tot f 5,50.

De laatste keer dat derde-uien worden vermeld is in 1943. De derden werden bij naam genoemd: J. v.d. Velde, J. en K. Drooger en Thijs van Wageningen.

Totale opbrengst 831 zakken waarvan 10% 'stek' (ondeugdelijk).

ENKELE KOSTENPOSTEN

Elk bedrijf heeft onvermijdelijk kosten, zo ook het boerenbedrijf. Een van de belangrijkste kostenfactoren is de post arbeidslonen, een post die vroeger relatief groter was dan in de huidige bedrijfsvoering.

Vele verbeteringen in de landbouw waren - en zijn - er op gericht om het aandeel van de lonen te verminderen.

Ook de heer Kardux geeft ons wel wat inlichtingen over de arbeidskosten.

Het delven en dunnen/wieden van suikerbieten en mangels kostte in 1935 f 15,- en f 20,- per gemet, en vervolgens in:

1939	f 19,-	f 19,-
1941	f 28,-	f 22,-
1943	f 40,-	f 30,-
1948	f 77,-	f 150,-
1951	f 100,-	-

Soms betaalde men uurloon soms ook stukloon, zoals uit onderstaande gegevens blijkt:

1937	erwtten pikken, gerst/tarwe snijden	35 ct per uur
1938	idem	f 15,- per gemet
1947	dorsen van een mud tarwe/gerst/haver respectievelijk	f 9,43, f 3,54 en f 3,08 per mud.
1948	alle werkzaamheden	f 9,- per dag
1950	idem	f 12,-
1951	idem	f 11,-

Hieruit kunnen we de conclusie trekken dat stijging van de loonkosten zeker geen verschijnsel is van de laatste tijd.

Dat de arbeidskosten eveneens aanleiding gaven tot geschillen blijkt uit bijgevoegd krantebericht.

Deze wijziging zal plaats hebben.

— Prof. mr. C. W. de Vries, door den Minister van Landbouw en Visscherij benoemd tot arbiter in het arbeidsgeschied in het landbouwbedrijf op het eiland Putten, heeft voor het tijdvak van 22 Juni tot en met 30 April de volgende uurloonen en tarieven vastgesteld:
voor de mannen voor alle werkzaamheden 22 cent per uur, echter met een dagloon van f 2 in het tijdvak 1 December 1936 tot en met 28 Februari 1937 en een uurloon van 25 cent voor Februari 1937 en een uurloon van 25 cent voor de 5de periode 15 Juli tot 1 September 1936. Bij overeenkomsten moeten de werkgevers bij

goede arbeidsprestatie een loon garanderen, dat 15 pct. hooger is dan de vastgestelde uurloonen, waarbij als basis de volgende tarieven gelden: zichten van erwten f 12, zichten, binden en ophokken van koren f 24 tot f 32 per H.A., aardappelrooien bij een opbrengst beneden de 350 H.A. 25 cent per H.L. van 70 K.G., bij een opbrengst van 350 tot 500 H.L. per H.A. 20 ct. per H.L. en boven de 500 H.L. per H.A. 18 ct. per H.L. 350/365 12/16 160/165 per man.
Bietenrooien lichte grond f 35, zware grond f 39 per H.A. en voederbieten f 24 per H.A.
— De Mengstenassociatie Zeddam

Op het bedrijf van de familie Kardux werden de werkzaamheden verricht door de gezinsleden met daarnaast gemiddeld zes landarbeiders waaronder een paardeknecht. In de zomer maakte men gebruik van 'losse' arbeidskrachten. Ook in het najaar waren er tijdelijke krachten nodig bij het delven van aardappelen en suikerbieten.

De graanzolder met rechts bedstede voor dienstmeid of knecht.

Voor trekkracht zorgden een zestal paarden van het Belgisch type.

Meestal waren er nog een 2 à 3 jonge paarden op het bedrijf die nadat ze waren afgericht, op de veemarkt in Rotterdam werden verkocht. Een aantal hiervan kwam terecht in de Duitse steenkoolmijnen.

Hoewel Staring en Reinders een uitgebreide opsomming geven van de voor die tijd moderne werktuigen, zou het toch tot het begin van de 20ste eeuw duren voor de mechanisatie op grote schaal werd toegepast. Ook uit de inventarisatielijsten van inboedels en openbare verkopingen hebben we enig inzicht in de gebruikte landbouwwerktuigen.

Bijvoorbeeld bij de openbare vrijwillige verkoping op 27 juli 1886 op de bouwwooning 'Strijkpenning' te Dirksland en die op 27 maart 1895 aan de bouwschuur van de Heer Joh's van Schouwen te Sommelsdijk worden de volgende werktuigen vermeld:

veerkarren, karos op veren, kapkaros, boerenwagens, wielslee, sleepslee, dekploeg, schrobploeg, molbord, rolblok, ijzeren en houten eggen, dorsmachine, windmolen, zeeften, stroosnijder, korenmaten, burries, ladders, vorken, rieken, schoppen, geeselpaarden.

Veel mechanische werktuigen waren er dus niet te koop. Een verklaring voor de trage mechanisatie is het feit dat de arbeidslonen laag waren en de prijzen voor nieuwe landbouwwerktuigen hoog, zodat modernisering een financiële aderslating betekende.

In het handboek van Reiders worden er prijzen vermeld van omstreeks 1875, rekening houdend met de koopkracht van toen, zijn deze prijzen zeer hoog, b.v.

arendploeg f 45,- (Groenendijk-smid te Uithuizen)

engelse ploeg f 56,- (Ransomes, Sims en Head te Ipswich)

cultivator f 150,- (7-tands)

eg (1.30 x 1.30 m) houten uitvoering f 20,-, ijzeren kromtand f 30,-

kettingegge f 50,- (Howard - Engeland)

stoomploeg f 24.000,- (Fowler)

schoffelploeg f 45,- (Corbett)

zaaimachine -8-rij f 350,- (Priest en Woolnough)

grasmaaimachine f 300,- (Wood)

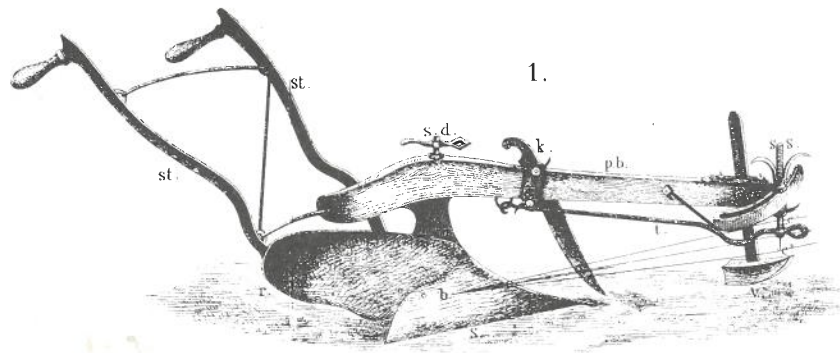
hooischudder f 220,- (Howard)

hooiharker f 140,- (Ransomes)

wanmolen f 80,- (Kuiper te Bedum)

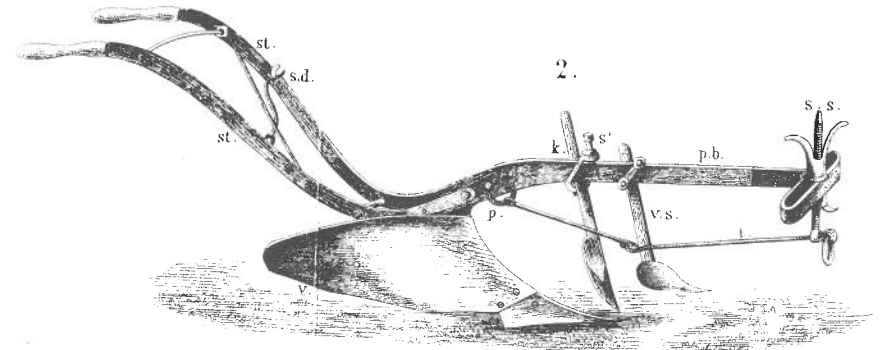
hekelmachine f 500,- tot f 850,- (Firma Stout te Tiel)

stoomdorsmachine f 3.420,- tot f 6.050,- (Marshall)

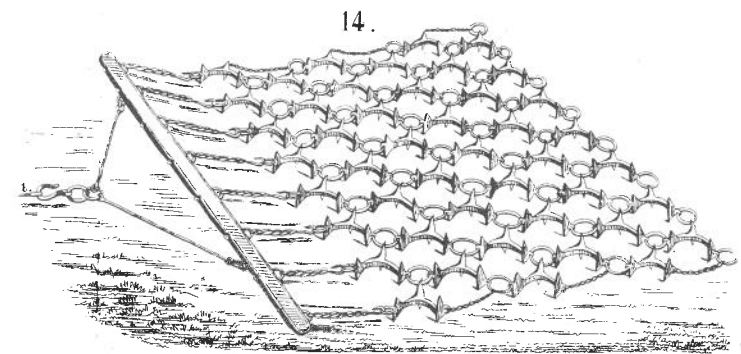

1. Arendploeg (1)

Uit: Reiders Handboek 1877.

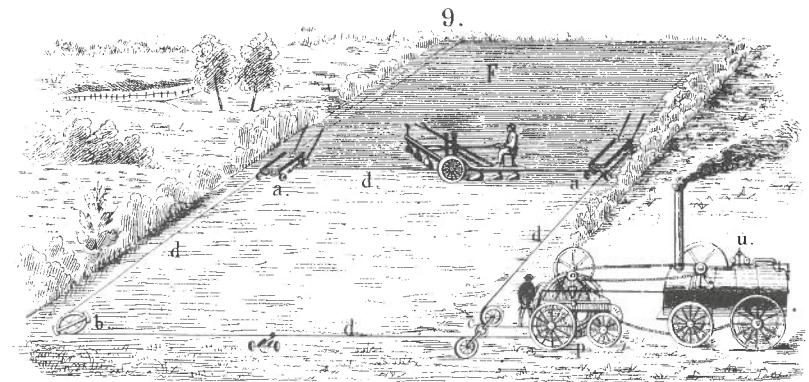

2. Engelse ploeg (2)

3. Kettingegge (6)

Lith. C. Severeyns, Brussel.

4. Stoomploeg Fowler (7)

Ook de familie Kardux liep bij de mechanisatie niet voorop. Zo hebben zij nooit een eigen tractor gehad. Tot ongeveer 1955 bleven de paarden in gebruik.

Vanaf ca 1946 schakelde men loonwerkers in of men huurde een tractor met bestuurder.

Ook het assortiment werktuigen bleef beperkt, de uitvoering ervan was meestal eenvoudig. Ploegen gebeurde met een eenvoudige één-schar ploeg, de heer Kardux noemde deze een 'Portugalder'. Een bekend leverancier was de Wed. Masee te Goes.

Maaien gebeurde met de zeis of de sikkel, pas in de jaren dertig werd een maaimachine gekocht. Later volgden de hooihark en de zaaimachine. Houten eggen werden tot 1950 gebruikt. De drie boerenwagens waren smal en hoog van bouw wat niet eenvoudig was bij laden en lossen. De eerste luchtbandenwagen werd door de dorpsmid Vijfhuizen in 1935 gebouwd.

MESTSTOFFEN

Bemesting was een gewichtige kwestie, er waren grote hoeveelheden natuurlijke mest nodig om goede opbrengsten veilig te stellen. Veel mest kwam van het eigen bedrijf, maar dit was lang niet voldoende, zodat braak werd toegepast. Aankoop van mest van elders kwam eveneens voor. Op de Bouwerij Roodzant gebruikte men havenaarde, straatmis, guano, hollands mis (koemest) naast de mest van eigen bedrijf. Ook vermeldt Roodzant mestaankoop uit de 'dorpsmispit'.

Ook Reinders benadrukt het belang van bemesting en hij geeft een hierbij weergegeven overzicht van de toenmaals gebruikte meststoffen.

Na 1900 is het gebruik van kunstmest reeds algemeen. Op het bedrijf van de familie Kardux werd gemiddeld 20 ton per jaar gebruikt.

Deze hoeveelheid was opgebouwd uit vele soorten, maar vooral superfosfaat.

Verder werden gebruikt Zwitserse ammoniak, Patentkali, Chilisalpeter en guano. De prijzen liepen in de betreffende periode drastisch op. Kostte superfosfaat in 1936 nog 1,95 per ton, in 1942 was dit reeds f 4,92 en in 1950 was dit opgelopen tot f 8,30 per ton.

In en na de Tweede Wereldoorlog was er een schaarste aan meststoffen waardoor er een distributiesysteem werd toegepast.

	Water.	Organische stoffen.	Asch.	Stikstof.	Potasch.	Phosphorzuur.	Kalk.	Magnesia.	Zwavelzuur.	AANMERKINGEN.
in 1000 kilogrammen.										
Stalmest, versch.	710	246	44	4.5	5.2	2.1	5.7	1.4	1.2	Volgens Em. Wolf.
matig verrot	750	192	58	5	6.3	2.6	7	1.8	1.6	"
sterk verrot	790	145	65	5.8	5	3	8.8	1.8	1.3	"
Gier v. stalmest	922	7	10.1	1.5	4.9	0.1	0.5	0.4	0.7	"
Mensch. uitwerpselen gemengd.	933	51	16	7	2.1	2.6	0.9	0.6	0.5	"
Groninger stratendrek	636	137	227	8.39	2.25	5.8	11.9	0.76	6.68	Kappers.
ier	968	11	21	2.7	3.15	—	—	1.64	?	"
Mest v. phosphorzuur										
in 100 kilogr.										
Beendermeel	6	33.3	60.7	3.8	0.2	23.2	31.3	1	0.1	Emil. Wolf.
Beenderm. superfosfaat	13	23.8	63.2	2	0.1	16.6	22.4	0.7	19.5	"
Beenderkool, gebrijkt	10	6	84	0.5	0.1	26	37	1.1	0.4	"
Beenderk. superfosfaat	15	8	77	0.3	—	16.2	25	0.7	21	"
Bakerguano	10	9	81	0.5	0.2	34.8	41.5	1.5	1.5	"
Bakerg. superfosfaat	15	6.2	78.8	0.3	0.1	21.8	25.9	0.9	28.5	"
Engelsch superfosfaat	19	0.8	80.2	0.3	?	22	24	?	23	Völkler.
Mest v. stikstof en phosphorzuur										
Paroegano	14.8	51.4	33.8	13	2.3	13	11	1.2	1	Em. Wolf.
Guano v. Ohlendorff	15	85	8	8 a 9	—	9 a 10	—	—	—	Heiden.
Visch guano	12.6	53.4	34	9	0.3	13.5	15.4	0.6	0.3	Em. Wolf.
Vleeschmeel v. Fray-Bentos	8.5	51.7	39.8	12.8	?	2.4	?	?	?	Heiden.
Duivenmest	52	31	17	1.8	1	1.8	1.6	0.5	0.3	Emil. Wolf.
Hoornmeel	10	80	10	12	—	2.4	?	?	?	Heiden.
Raapkoeien	15	79.5	5.5	4.8	1.2	1.9	0.7	0.7	0.3	"
Mest v. stikstof										
Chilisalpeter	2.6	—	97.4	15.5	—	—	0.2	—	0.7	35 % soda.
Zwavelzure ammonia	4	—	96	20	—	—	0.5	—	58	"
Gaswater in 10000 liter	—	—	—	0.05—0.2	—	—	—	—	?	"
Mest v. potasch, kalk enz.										
Ruwe zwalzure kali	—	—	—	—	10—12	—	—	—	7	34
Geconcentreerd kalizout	—	—	—	—	30—53	—	—	—	3—4	3—6
Geconcentreerd kalimeel	—	—	—	—	25	—	—	—	6	23
Ruwe zwavelzure kali-magnesia	—	—	—	—	15—18	—	—	—	9	32
Gezuiverde zwavelzure kali	—	—	—	—	33—51	—	—	—	2—3	30—45
Gezuiverde zwavelzure kali-magnesia	—	—	—	—	28—30	—	—	—	12	49
Kainit v. Leopoldshall	—	—	—	—	13—14	—	—	—	9	29
Turfasch	—	—	—	—	0.1—4	2—6	6—40	0.7—2	1—11	Heiden.
* Hout *	—	—	—	—	8—12	3—10	30—40	5—10	0.7—1.5	"
Gaskalk	—	—	—	—	0.2	—	64.5	1.5	12.5	Emil. Wolf.
Gips	—	—	—	—	—	—	31	0.1	44	"
Terpaarde	—	—	—	—	0.6	0.6—2	1—5	1	?	v. Bemmelen.

Voorbeeldschema meststoffen. (Reinders)

HET VEE

Gemiddeld was - zoals eerder vermeld - een derde van het bedrijfsareaal bestemd voor de veeteelt. Met het ouder worden van de familieleden en mede door het arbeidsintensieve karakter van de veehouderij liep het belang ervan langzamerhand terug.

Gewoonlijk liepen er 20 - 25 stuks rundvee, waarvan 6-8 melkkoeien. Deze werden 'bediend' door een eigen stier. Het slachtvee werd verkocht aan plaatselijke veekopers zoals M. de Haas of aan handelaren van de 'overkant'.

Het vee was overwegend zwart-bont, de zgn. Hollandse koeien. Stamboekvee was onbekend. Soms werd er ook wel vee van een ander slag verkocht, b.v. de 'vale bruine' voor de slacht of een 'witrik'.

Het vee graasde op kunstweiden, langs de eeuwkanten en langs de dijk. Voor wintervoer was men aangewezen op de akkerbouw, met name voor klaver, haver, gerst, voederbieten e.d.

Naast het hoornvee hield men meestal een 4-tal varkens van 300 à 400 pond elk, daarnaast een aantal kippen en eenden.

De verzorging hiervan was vooral het werk van de vrouwelijke familieleden. Een deel van de melk werd op het eigen bedrijf tot boter verwerkt, een klein deel van de boterproductie werd aan derden doorverkocht. De karnemelk en de melkoverschotten kwamen ten goede aan de kalveren. De grasopbrengsten van de kunstweiden waren van groot belang. Daarom werd er veel aandacht aan het te gebruiken graszaadmengsel besteed.

Uit het aantekeningenboekje bleek o.m. het volgende mengsel te zijn gebruikt:

Mengsel Hobbel, Ooltgensplaat:

Italiaans raaigras	4 kilo	20%
Beemlandbloem	6	30%
Kropaar	2	10%
Vossestaart	1	5%
Rood Zwenkgras	2	10%
Hard Zwenkgras	2	10%
Ruw Beemdgras	2	10%
Timothé	1	5%

De firma Hobbel rekende voor deze 20 kg f 31,80.

De voergang.

DE JAARKALENDER

Globaal verliepen de werkzaamheden in de loop van het jaar als volgt:

- Januari : Omzetten van aardappelen, opbrengen van het winterdek op de ingekuilde aardappelen, soms opscheppen ervan en verkoop ervan, zorg voor het vee.
- Februari : Aardappelen verkopen met de daarbij behorende werkzaamheden, kunstmest strooien.
- Maart : Land zaaiklaar maken voor aardappelen, uien, erwten e.d.
- April : Zaaïen van uien, erwten, haver en suikerbieten.
- Mei : Aardappelen poten, zaaïen van gerst, mais. Bieten dunnen en wieden.
- Juni : Maaïen van klaver en gras langs de eeuwskanten. Oogst van raapzaad. Bieten wieden. Ruiteren van gras en klaver.
- Juli : Maaïen van de tweede snede klaver, eerste aardappelen delven.
- Augustus : Maaïen van tarwe, haver, gerst en opzetten ervan. Erwten pikken, klaver maaïen en binnenrijden.
- September : Aardappelen delven, laatste snede klaver, graan dorsen.
- Oktober : Suikerbieten delven, ploegen, wintertarwe inzaaïen, aardappelen delven en inkuilen.
- November : Suikerbieten delven, laatste aardappelen delven en inkuilen, winterdek aanbrengen, graan dorsen.
- December : Laatste suikerbieten, winterdek aardappelen, dorsen.

Niet afzonderlijk is het vele werk vermeld dat met de veehouderij samenhangt. Dat deze werkzaamheden niet altijd zonder moeilijkheden verliepen zal duidelijk zijn. Vooral de weersomstandigheden waren vaak aanleiding tot het maken van opmerkingen, zowel bij de heer Kardux als bij de heer Roodzant.

Enkele van de meest markante onboezemingen volgen nu.

- 1816: Zeer nat, veel tarwe mislukt, dreigende hongersnood, hoge prijzen.
- 1818: Droge zomer.
- 1823: Streng winter, veel wintergerst bevroren.
- 1830: Streng vorst, veel schade aan de meekrap.
- 1833: „de winter was buitengewoon zagt, de kiemen (meekrapplanten) waren in het begin van Jan. zichtbaar, de zomer was warm en droog

- wat buitengewoon veel opleverde, 2000 pond uit 2-jarige mee was niets buitengewoons, de erten waren in 34 bijzonder vrugtb. gedorschen 20 gem. 480 m. erten" (Roodzant).
- 1837: Buitengewoon strenge winter, minder ijs dan in 1823, veel meer schade door het ontbreken van een sneeuwdek. Alle gerst en groot deel van de tarwe doodgevroren.
- 1842: Bijzonder droog, de laatste noemenswaardige regen viel 2 april dan eerst 29 augustus. Schraal gewas, goede kwaliteit aardappels beschot gem. 50m. Nazomer tot den winter almaar droog.
- 1845: strenge winter vanaf december 1844 tot eind maart. Verder vermeldt Roodzant:
„in dit jaar trof de landman een algemeenen ramp door eenen tot dus ver ongekende ziekte waarmede de aardappels besmet werden. Zoodat er in dit eiland op zeer weinig uitzonderingen na niets van overbleef. Omstreeks half Augustus nadat het lang droog geweest was, en de aardappels uitmuntend schoon stonden, viel er regen, waarop na korten tijd eenige zwarte plekken in het loof en wel voornamelijk op het blad werden opgemerkt, 't welk weldra zich ook aan de stengels vertoonde en waar na de aardappels zelf mede werden aangedaan door een soort van droogrot, waarbij de aardappel geheel onbruikbaar werd. Weinig tijd na de eerste zwarte plekken werden geheele stukken tegelijk aangetast en wel allerhevigst telkens nadat het geregend had. Genoemde ziekte heerschte daar bij in gansch Europa en ook zelf in Amerika" (Sprake is hier van de aardappelziekte of phytophthora die b.v. in Ierland een hongersnood veroorzaakte die 2 miljoen Ieren het leven kostte.)
- 1868: Droge warme zomer, oogst op 2 augustus (granen) reeds binnen.
- 1939: „Plotseling buitengewoon strenge vorst op 17-20 december. Verder nog enkele dagen vriezend met als gevolg dat tarwe, veldsla, spruitkool en zelfs boerekool en veel roode klaver totaal verloren gingen. Tot half Dec. was het weer dikwijls buitengewoon zacht met zeer weinig nachtvorsten. Mrt. zeer koud en nat. Mei droog, bijna voortdurend Noorderwind. 21 juni tarwe zichtbaar. Luzerne en Roode klaver door koude en droogte in Mei mislukt" (Kardux)
- 1941: Veel schot op de tarwe.
- 1952: Derde snee klaver op 15 september mislukt.

LITERATUUR

1. Atlas van Nederland, IV-7. 's-Gravenhage 1966.
2. Boers, B., Beschrijving van het eiland Goedereede en Overflakkee. Sommelsdijk 1843.
3. Bouman, P. J., Geschiedenis van den Zeeuwschen landbouw in de 19e en 20ste eeuw. Wageningen 1946.
4. Erzamen, F. den, Het eiland Goeree. Meppel 1966.
5. Encyclopedie voor Zeeland, deel II. Middelburg 1980.
6. E.T.I.-Zuid-Holland; Goeree-Overflakkee, een sociaal-economisch rapport. Jaarboek 1951 - Wetenschappelijk Genootschap voor Goeree en Overflakkee.
7. Hekker, R. C. en Poel, J. M. G. van der; De Nederlandse Boerderij in het begin van de 19e eeuw. Arnhem 1967.
8. Können, G. P. H.; Het weer in Nederland. Zuthpen 1983.
9. Maaskant, A. en Post, K.; Woonboerderijen. Zwolle 1980.
10. Mol, J. A.; De Meestroof 'In de Vlucht', Historisch Jaarboek voor Zuid- en Noord Beveland. 1982.
11. Mulder, G.; Handboek voor de Geografie van Nederland, 6 delen. Zwolle 1961.
12. Poel, J. M. G. van der; Oude Nederlandse Ploegen. Arnhem 1967.
13. Reinders, G.; Handboek voor den Nederlandschen Landbouw en Veeteelt, deel I en II. Groningen 1877.
14. Seymoor, J.; Leven van het Land. Amsterdam 1976.
15. Staring, W. H. C.; Huisboek voor den Landman in Nederland. Amsterdam 1868.
16. Teixeira de Mattos, L. F.; De Waterkeringen, Waterschappen en Polders van Zuid-Holland. Deel 10. 's-Gravenhage 1941.
17. Vader, J.; Een oud-Walcherse boerderij. Arnhem 1979.
18. Vereniging voor Natuur- en Landschapsbescherming Goeree-Overflakkee: De Kreeken van Oost-Flakkee. 1980.
19. Verhoeff, J. M.; De oude Nederlandse Maten en Gewichten. Amsterdam 1982.
20. Verseput, J.; Meekrap, een verdwenen product. Jaarboek 1948/1949. Wetenschappelijk Genootschap voor Goeree en Overflakkee.
21. Waal van der, J. en Vervoorn, F. O.; Beschrijving van Goedereede en Overflakkee. Sommelsdijk 1896.

Eigen haard

Interieur zomerkeet

Naar de vliering

Op de vliering

"Omzien?"